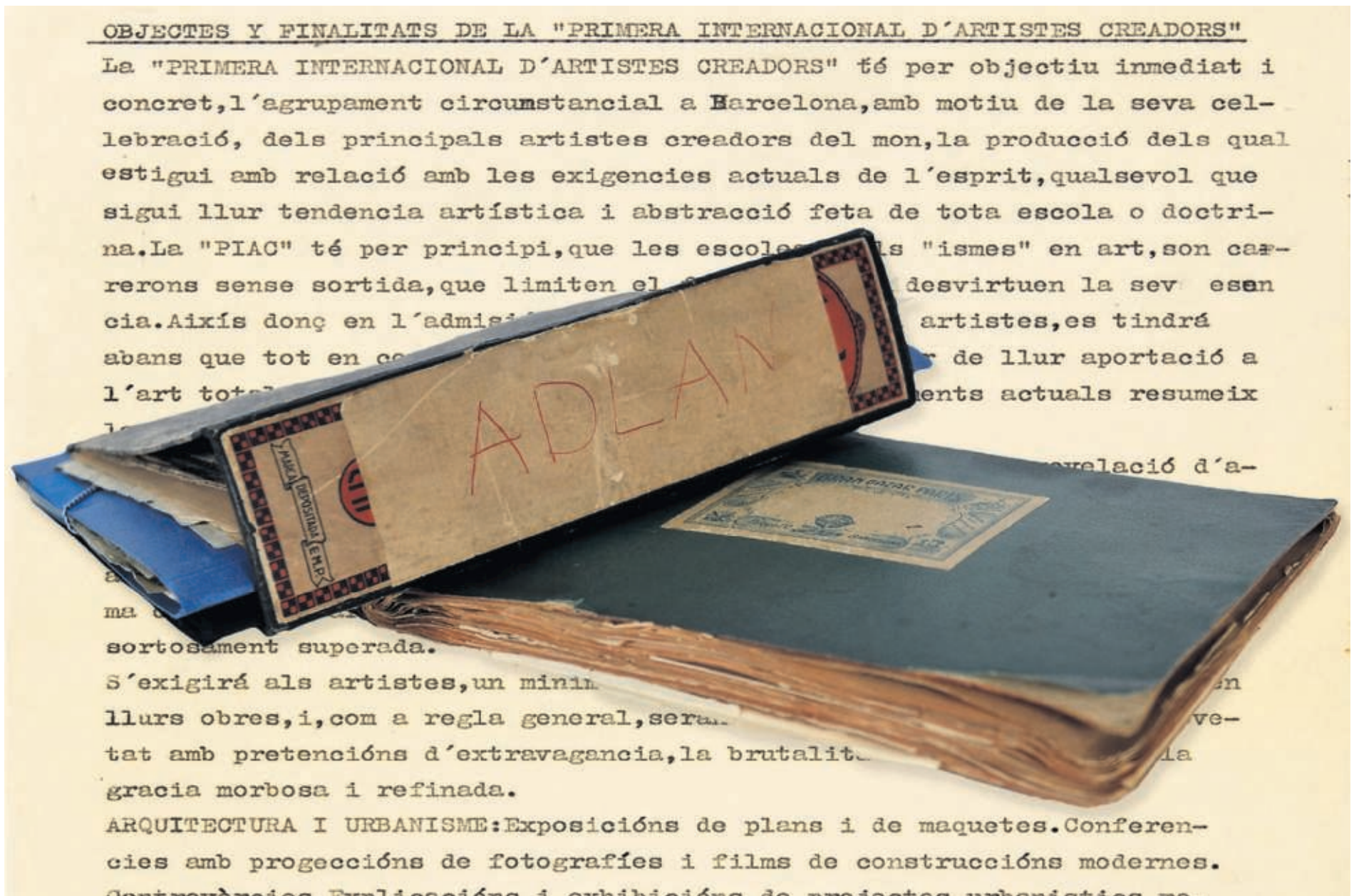

Quadern

Núm. 1.800
DIJOUS
27 DE FEBRER
DEL 2020

elpais.cat

Fotomuntatge de la documentació de l'Adlan conservada al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (CoAC) sobre el mecanoscrit del projecte Primera Internacional d'Artistes Creadors.

EL MACROFESTIVAL DE CULTURA QUE BARCELONA VA PERDRE

Unes cartes inèdites entre Varèse i Miró revelen com la tensió política de 1933 i 1934 va evitar que la ciutat es convertís en una de les capitals mundials de l'avantguarda

Josep Massot

Un petit àlbum que va estar ocult 69 anys conté l'arxiu Adlan, l'associació que l'octubre del 1932, animats pel poeta Carles Sindreu, van crear un grup d'arquitectes, artistes, fotògrafs, poetes, crítics d'art, galeristes, músics i burgesos il·lustrats (Josep Lluís Sert, Joan Miró, Joan Prats, Robert Gerhard, Josep Torres Clavé...) per promoure la modernització de la cultura. El volum formarà part de l'exposició que prepara la Fundació Miró de Barcelona per a la primavera del 2021, comis-

sariada per Joan M. Minguet Batllori.

L'arxiu, salvat el 1939 per l'arquitecte Sixte Illescas, va ser donat pel seu fill Albert el 2008 al Col·legi d'Arquitectes de Catalunya (CoAC). Entre altres elements (exposicions de Man Ray, Alexander Calder, Alberto Giacometti, Jean Arp...), l'àlbum ofereix detalls d'una iniciativa que podria haver situat Barcelona en el centre mundial de la cultura més innovadora.

El 1932, Miró va conèixer Edgar Varèse, el pioner de la música electrònica, a la casa de Calder de París. El compositor tenia al cap la celebració d'un macrofestival internacional de la cultura d'avantguarda i Miró va veure una oportunitat perquè se cele-

brés a Barcelona. Varèse, entusiasmat, va dictar el 8 de desembre de 1932 a l'artista català una primera proposta perquè fos presentada a la directiva d'Adlan i per la qual, si es duia a terme, "Barcelona —segons Varèse— adquirirà una significança mundial". Varèse la va batejar amb el nom d'IV Internationale des Arts, mentre que el grup català, a causa de la ressonància comunista, la va anomenar Primera Internacional d'Artistes Creadors. La primera llista incloïa, a més dels creadors catalans, Georges Ribemont-Dessaignes, Varèse, Antoine Artaud, Le Corbusier, Anton Webern, Federico García Lorca, Enrico Prampolini, Vicente Huidobro, Arp, Joaquín Tor-

res García (encara a Espanya), Rafael Alberti, Arnold Schönberg...

El text dictat per Varèse i transcrit per Miró era fins ara inèdit: "Organitzar una mena d'Olimpiada Internacional, una setmana de manifestacions de creacions vives per primera vegada a Espanya; és a dir, una exposició d'art plàstic, pintura, escultura i de dramaturgia combinada amb recitals poètics en el marc de l'exposició. Paral·lelament, tres manifestacions musicals, un concert per a gran orquestra a la sala més gran de Barcelona, un concert d'orquestra de cambra en una sala de proporcions més reduïdes i un concert de música de cambra".

PASSA A LA PÀGINA 2

REPORTATGE

VE DE LA PÀGINA 1

Les cartes se succeïxen al llarg del 1933. L'arxiu de la Paul Sacher Foundation a Suïssa conserva les missives de Miró, Prats i Ventura Gassol que *Quadern* revela per primera vegada. “Puc constatar —escriu Miró a Varèse el 31 de gener— que vostè persisteix amb entusiasme en les idees de dur a terme amb tota la seva envergadura l'empresa tan bella i fascinant que em va proposar. Li vaig remetre una còpia del manifest que vostè em va dictar a casa de Calder al president d'Adlan (Associació de l'art nou) perquè ell la comenti al comitè. Tots estan molt entusiasmats amb els seus projectes, però cal estudiar molt lentament, sense pressa i sense deixar res a l'atzar, el pla a seguir per a aconseguir un resultat brillant”. Però Miró l'adverteix: “Sorgeix un problema molt delicat: des del moment en què l'ajuda del govern català és essencial per a tal empresa, hem d'actuar de tal manera que aquest últim no se li ho apropiï i que Adlan mantingui costí el que costi el control i la direcció i que els senyors del govern que apareixeran en el comitè d'honor es conformin a exercir el paper de comparses i figures decoratives i que només ens brindin ajuda material i moral”. “És per això —segueix dient Miró— que hem d'actuar de manera molt intel·ligent, sense dir res abans que tot estigui planejat i no es descuri el més mínim detall, establint-ne un pla d'acció molt clar i precís. Em sembla que tenim moltes probabilitats d'aconseguir-ho. Li mantindré estrictament informat del resultat de tots els procediments”.

Implicació institucional

Varèse, el 3 de febrer, agraeix a Miró “que hagi fet d'advocat eloqüent i persuasiu”. El compositor té clar que “cal evitar i eliminar els aprofitats, els especuladors *trompettatore della gloria altivi*, com els anomena Leonardo da Vinci, aquests neoclàssics que ofereixen el seu cadàver en rodanxes acomodades al gust de dia i sobretot deslliurar-nos de *parisianisme* que sotmet i contamina tota la producció actual”.

El manifest dels promotors parla de convocar a Barcelona, amb suport de l'Oficina de Turisme, la cambra sindical i empresarial, els hotelers, les indústries del luxe i la societat civil catalana, els principals artistes creadors del món, sense tenir en compte les escoles i els *ismes* i com a reacció “contra el funest neoclassicisme en totes les arts, que ha rebaixat la creació artística, pura i lliure en essència al nivell d'objectes d'art; i en general, contra tot l'art figuratiu, suma dels anhels artístics de tota una època de decadència burgesa, avui afortunadament superada. S'exigirà als artistes un mínim de sinceritat i de vibració humana en les seves obres i, com a regla general, seran preferides la puresa a la novetat amb pretensions d'extravagància, la brutalitat en l'expressió

“Els governs espanyol i català no estan prou estabilitzats”, admet Miró a Varèse

a la gràcia morbosa i refinada”.

Per què Barcelona com a seu? Segons Felix Meyer, director de la Paul Sacher Foundation i biògraf de Varèse, “per les connexions personals de Varèse amb Miró i per un sentiment general que Catalunya estava experimentant una transformació política radical, amb les tendències antisistema, antiautoritàries, anticlericals i comunistes, creant espai per a un ordre de coses completament nou”.

El programa incloïa, a més, exposicions d'arquitectura i urbanisme, conferències, concerts, teatre, dansa, recitals poètics, edició de llibres, revistes i discos, cinema no comercial, fotografia, i una complexa estructura organitzada en comitès d'artistes i d'entitats col·laboradores, amb un comitè d'honor presidit pel president Macià.

Els impulsors del festival no troben prou ressò polític perquè ja ha crescut la confrontació política i social contra les reformes del govern Azaña i també les tibantors en els partits catalans (ERC era acusada de fer de *bombers* d'Azaña en perjudici de l'autonomia). El 15 de març de 1933, Miró respon a Varèse amb paraules menys optimistes: “He parlat moltes vegades amb els dirigents d'Adlan; tots opinen que és massa aviat per a arriscar-se a organitzar alguna cosa a Catalunya o Espanya de tal magnitud i tan enormement transcendent. Per a aconseguir-ho, seria necessari comptar i estar absolutament segurs de l'èxit més enlluernador; per contra, si es falla, seria fatal i difícil reparar aquest error o precipitació durant molt de temps”.

Els motius, segons Miró, són que “ni el govern català, d'una banda, ni el govern espanyol, per l'altre, estan prou estabilitzats perquè puguem comptar-hi amb ells. Dur a terme això sense la seva ajuda seria un esforç irrealitzable de moment, i fins i tot quan puguem comptar amb el govern, devem, costí el que costi, com li vaig dir, mantenir el timó en tot moment”. Així que, li diu, “de moment, per desgràcia, encara hem d'esperar”.

Varèse, “lamentant-ho profundament”, es resigna a esperar, però anuncia que si els seus plans a París no arriben a bon port al juny, tornarà a Nova York després de visitar l'URSS. El 5 d'abril Miró, malgrat la manca d'avenços, no desisteix: “Estic absolutament segur

que, a la llarga, arribarem al final dels nostres emocionants projectes”, i li comenta: “Estic d'acord amb vostè i crec que l'ambient de París és fatal per als artistes, la crema d'Issigny acaba dolcint la medul·la dels teus ossos, vostè n'ha d'escapar, costi el que costi”.

Varèse prepara un viatge a Catalunya i Madrid el 3 d'agost, abans d'emprendre retorn per vaixell des de Vigo als Estats Units, on esperava trobar finançament (Bell Telephone) per desenvolupar instruments elèctrics adequats per a la seva música. Nascut massa jove en un món massa vell, el *dynaphone*, el *teremine* o les ones Martenot eren molt rudimentaris perquè dugué a terme amb èxit les seves idees.

L'exdadaista Ribemont-Desaignes era l'encarregat d'organitzar el comitè francès (Antonin Artaud, Ferdinand Léger, Paul Le Flem, Le Corbusier i Jacques Lipchitz). Per part d'Adlan, són Prats i

Miró els qui porten el pes de les negociacions amb Varèse. El grup barceloní és l'encarregat de convèncer Ventura Gassol, conseller de Cultura, per aconseguir suport logístic i financer. A la fi d'agost, Varèse es reuneix amb el polític català. Prats diu que Gassol li ha demanat màxim secretisme i així l'hi transmet Varèse, en carta escrita des de la Pensió Mayoral (25 d'agost) al seu deixeble André Jolivet, davant el seu viatge imminent a Madrid: “Ni una sola paraula durant la seva estada a Madrid —i altres indrets d'Espanya— amb relació a la IV Internacional, per petició urgent del ministre degut a la situació causada per les transferències”. Catalunya estrenava autonomia (abril de 1932) i hi havia fortes tensions amb el govern de Madrid per l'endarreriment dels traspasos competencials.

“Vaig tenir —escriu Varèse el 27 d'agost— llargues i fructíferes converses amb el conseller de Cultura

(com anomenen a Catalunya el ministre d'Instrucció Pública i Belles Arts). Estava molt interessat en les meves idees, però la seva realització ha d'esperar algun temps perquè actualment existeix una reorganització administrativa total, necessària per a l'autonomia catalana, i que absorbeix tota l'atenció del govern. No obstant això, el conseller de Cultura està decidit a actuar enèrgicament per a les arts, especialment la música, el més aviat possible. S'adona de la importància dels factors espirituals en la nova societat cap a la qual ens encaïnem. Els plans que he presentat estan sota consideració, i em demanen que vagi aquest hivern per a col·laborar en la seva realització”.

Varèse, abans de marxar a Madrid, visita Miró a Mont-roig, i amb Prats i Roberto Gerhard, Pau Casals, que, segons carta a Louise Varèse, no va congeniar amb el compositor francès, que el va jutjar (“Pau Casals: un virtuós”) com un conservador, enemic de la música nova. El promotor del festival a Madrid va tenir més èxit amb el músic Pedro Sanjuan i amb Alberti i Torres-García. “Rafael Alberti —escriu a Prats el 9 de setembre en carta a Hilda Jolivet—, molt entusiasmada, vol formar part del comitè. Podria ser de gran ajuda amb Rússia, sobretot després del nomenament a Madrid de l'ambaixador Lunachersky”.

Varèse embarca a Vigo cap als Estats Units el 14 de setembre. A l'octubre escriu a Prats “sorpresa i sobretot inquiet per les meves cartes sense resposta”, mentre dema-

na que es faci públic el manifest que llançarà el macrofestival. Prats li tira una galleda d'aigua freda al novembre: “La situació política ha retardat l'organització d'aquest assumpte que espero estarà en marxa en pocs dies”.

En les seves primeres cartes des de Nova York, Varèse encara es mostra optimista sobre el festival que volia celebrar a Barcelona de novembre de 1934 a gener de 1935, però Miró li explica, en carta del 29 de novembre, que la situació a Es-

panya ha fet un tomb en les eleccions a les Corts de novembre amb el triomf de les dretes, que marca l'inici del bienni negre. Paga la pena transcriure la carta sencera:

“El meu benvolgut amic: Vaig tenir el plaer de rebre les seves dues targetes i les hi agraeixo sincerament. Estic molt content amb les bones notícies i no afluixi la corda!

Vaig veure a Prats que em va dir que ja li havia escrit. La situació política a Espanya, per desgràcia, s'ha tornat vergonyosament cap a

Joan Miró (d'arab i rere una barca el 1933) va fer saber a Varèse (tercer per l'esquerra, amb Pau Casals, l'agost de 1933, a Sant Salvador) que la victòria detrona a les eleccions de novembre de 1933 (esquerra) frenava la viabilitat del projecte. El Sis d'Octubre en seria el cop de gràcia.

/ COAC / EFE

l'extrema dreta, encara que és d'esperar que un dia o un altre acabarà per fracassar de cop. Tot això ha dificultat la discussió del pla que vostè ha ideat tan bé i del qual tots estem entusiasmats aquí i desitgem de tot cor veure complerts. No és sinó fins al 19 que es van celebrar les eleccions per a un nou parlament. Comprendrà que durant aquest període electoral era impossible intentar alguna cosa que estigués fora de la política; ara que ja està decidit, espero que puguem començar de nou a parlar sobre els mitjans més efectius per a aconseguir el que ens és tan volgut.

Encara que estem en una situació menys avantatjosa que quan estava a Barcelona, no hi ha absolutament que desesperar i cal tenir confiança. En fi, Prats li mantindrà informat. No ha de culpar-ho per no haver-li respost, perquè esperava poder donar-li notícies més categòriques.

Fa poc vaig fer una gran exposició a París, de la qual s'ha parlat molt i que espero que tingui impacte. Cap a finals de gener o principis de febrer haig de fer una exposició a Nova York, a Pierre Matisse. Tan aviat com sàpiga la data exacta, li ho escriuré i m'alegraré que vagi a veure-la, i també li demanaré que porti persones interessants allí.

A més, una gran galeria a Nova York em va demanar que fes una exposició molt important de la meua obra, la faré en un any o any i mig, quan tingui noves pintures. En aquest moment certament hi aniré a Amèrica, tal vegada el vegi.

També treballa molt, gens demoralitzat per la pudor i la covardia que respirem a tot arreu”.

Visita a Andalusia i al pres Companys

J. M.

El COAC conserva una petita agenda de Josep Torres Clavé en la qual va anotar les despeses del viatge pel sud d'Espanya organitzat per l'Adlan per inspeccionar l'arquitectura popular d'Andalusia. Sert va decidir que viatjarien en el luxós Adler de la seva família. Hi va anar amb la seva dona, Moncha; Torres Clavé i la seva germana Raimona; Joan Miró i Pilar Juncosa, i la secretària d'Adlan, Adelita Lobo. Van sortir de Barcelona cap a València el 14 d'abril. El 15 van dormir a Múrcia. El 16 van visitar les platges d'Almeria i van dormir a Torredelmar (Màlaga). El 17 van dinar a Màlaga, dormint a Tarifa. El 18 van parar a Sevilla. El 19 van fer nit a Còrdova. El 20 van arribar a Granada i el 21 es van fer fotos a l'Alhambra per arribar al vespre a Madrid. Allà van anar als museus i, a un *music-hall* i van visitar el govern català, empresonat a la Modelo, mentre esperaven la celebració del judici sumaríssim. Allà (Sert era simpatitzant d'ERC) van poder parlar amb Lluís Companys i Ventura Gassol. El dia 23 ja van sopar a Saragossa per tornar l'endemà a Barcelona. En total: 3.033 quilòmetres.

L'arxiver del COAC, Eduard Carrascal, crida l'atenció sobre el fet que a les fotos, preses per Sert i Torres Clavé, no apareix, com s'havia donat per fet, la fotògrafa Margaret Michaelis. La confusió podria obeir que Sert li va demanar que fos ella qui revelés el rodet.

Imatge poc coneguda de Lluís Companys a la presó d'El Puerto de Santa María, amb Ventura Gassol a la dreta. A sota, els excursionistes Adelita Lobo, Raimona, Moncha, Pilar, Miró i Sert. / COAC

Ajuda de la dreta

Varèse comença a desesperar-se davant el silenci de Prats (cinc cartes sense contestar), la mort el 25 de desembre de 1933 de Macià (havia de presidir el comitè d'honor) i la pèrdua d'influència de Gassol. Escriu a Miró demanant-li ajuda. El 12 de febrer de 1934, Prats li prega que li faciliti les adreces dels participants, perquè les seves “cartes ens donarien una gran força i ens ajudarien a demostrar l'atmosfera veritablement internacional que ens anima a tots. Som molt optimistes, especialment el Sr. Gassol està molt animat i espera amb la seva ajuda d'arribar fàcilment al final d'aquesta magnífica realització”. Fins i tot arriba a dir-li que el viratge d'Espanya a la dreta pot afavorir la inversió d'empresaris en el festival, però Varèse, el 5 de juny, li respon: “Els meus amics i jo considerem imprudent abordar prematurament els diferents grups d'artistes i convidar-los a unir-se a nosaltres, abans que ens organitzem oficialment i legalment. Actualment, això només depèn de Barcelona i del Comitè A. Una idea com la de la nostra IV Internacional d'Art és capaç d'estimular l'ambició especulativa de certes persones i certs cercles, que veurien en ella una font de guanys, sigui publicitària o sigui material. Les possibilitats d'acció que existeixen en aquest país militen al nostre favor, però la falta d'escrúpols i l'oportunisme que regna allí creen un estat de perill contra el qual és necessari protegir-nos”.

A l'arxiu de la Sacher Foundation ja no hi ha més cartes, excepte un escaït telegrama de Ventura Gassol. La detenció del govern català i la supressió de l'autonomia pels Fets del Sis d'Octubre van donar el cop de gràcia al festival.